

СВЕТ РЕЧИ

Средњошколски часопис
за српски језик и књижевност
Београд 1997.

1

Да ли је језик угрожен страним речима

Егон ФЕКЕТЕ

Отворимо ли било који дневни лист (о специјалним да и не говоримо), обратимо ли пажњу на језик који чујемо не само на радију или телевизији, већ и на наш сопствени, наћи ћемо речи и исказе као: *ојтимизам*; *хармонија*; *хонорар*; *космос*; *персонал*; *генералиштаб*; *конфузан*; *романтизам*; *инспирисан*; *индивидуализовати*; *неморалан*; *хијерархија*; *идејнички*; *манифестовати*; *полминација*; *контакт*; *капедра*; *ванинституционална веза*; *финансије*; *тајисон*; *министар*; *репрограмирање дугова*; *инвестирају у ипрохемију*; *економска политика*; *децембар*; *тајени*; *новинске агенције*; *ојтимизам*; *сида*; *НП*; *локалне власти*; *тајријарх*; *пројект* коалиције; *стабилност*; *материјална штета*; *армија*; *докторат*; *експрес* ургентног центра; *превенција*; *аутобус*; *конституисање*; *културни живот*; *музеј*; *комеморативни скуп*; *амфиитеатар* народне библиотеке; *пројект*; *фотодокументација*; *тренер*; *коментатор*; *фудбалер*; *(искуство са) дизајном*, *инжинерингом*, *(израдом) мотора* и *композиционих материјала*, као и *специјалних програма за возила „Јагуар“*; *селектор* фудбалске репрезентације; *финале шениског девис купа*; *иу је* и *аутоматска контрола климатизације* у возилу; *анонимне бесмртности*; *стриј*; *парација*; *мурал*; *дискретни шарм* глуме; *игра айсурда*; *ријуално* убијање; *живописне хумореске*; *на солистичком концерту* музичара Чајковског; *одаберите парфем*; *астиматичар*; *депресија у менопаузи*; *негативна искуства са антиоксидансима*; *коронарна обољења*; *кроз историју анатомије*; *пројект* најновије верзије „Лолите“; *космичка кугла*; *ласерско навођење*; *електродинамички акцелератор* макрочершица (ЕДА); *свет комјутера*; *гени на интернету*; *нов комјунитетски вирус* уништава системске фајлове на хард диску и *поддиректоријуме*; *видеоћелефон*; *електронска пошта*; *компакт диск*; *нова врста* макровируса; *електронским документима*; *чий*

у улози *цензора*; *биолошка шифра*.

У свим овим примерима – који су овде сасвим насумце и спорадично узети из неких наслова и чланака листа Политика (празнични број од 28. XI до 1. XII 1996) – косим, курзивним словима означене су све речи страног порекла, дакле речи које су у нас преузете из других језика или у оригиналном или у адаптираном облику (из грчког, латинског, немачког, француског, енглеског и других језика).

С обзиром на такво, дакле, страно порекло, у нашој јавности се неретко поставља, понекад с алармантним упозорењем, питање – да ли је добро што се стране речи употребљавају у нашем језику, при чему се понекад изражава уверење да стране речи, с једне стране – кваре језик, а с друге, воде његовој интернационализацији, што значи и нарушавању националног обележја језика. Отуда се неретко чују захтеви да се уместо таквих, страних употребљавају домаће речи¹. А то је, сматра се, могуће увек ако за неки појам имамо изграђену нашу, домаћу реч, одн. ако је немамо, онда се сматра да би је требало у духу нашег језика „смислити“. Извесна већа толеранција за стране речи махом се прихвата само за потребе стручне терминологије, дакле у језику струке., мада се и ту очекује помоћ лингвистичке науке на изналажењу домаћих терминолошких еквивалената.

Шта нам, међутим, сам материјал језика показује.

(1) Нема сумње, да домаћи лексички фонд нашег језика (и не само нашег) никако нема одговарајућа решења за све могуће појмове које језиком треба обележити. „Позајмљивање“ лексике показало се, отуда, као нужна појава и то не само у новије време већ од најранијих времена језичког развоја, појава која је, уосталом, својствена свим језицима света, посебно у време модерне цивилизације. Често нисмо ни свесни да су многе речи које данас осећамо својима у ствари преузете из других језика, нпр. *цр-*

ква, *кнез*, *краљ* (које нису чак ни словенског порекла), *нежност*, *искреност*, *неизвесност*, *ојасност*, *љубимац*, *особа*, *природа*, *руководство*, *појомство*, *пример* и многе друге – преузете из руског језика.

Закључак (1): Реч преузета из другог језика може се сасвим природно уклопити у домаћи лексички фонд, постати саставни део нашег језика и попримити све одлике домаћег граматичког система (род, број, промену и др.)

(2) Веома велики број тзв. страних речи, ако и осећамо као придошлице, никако више не сматрамо туђима, још мање непожељнима. Тешко да би и највећи противници „туђица“ тражили изгон речи као што су нпр. *пошта*, *банка*, *библиотека*, *музеј*, *ћелефон*, *политика*, *демократија* и сл., речи међу које можемо убројати и такве као *директор*, *реktor*, *секретар*, *фактор*, *архивар* и др., а за које су неки језикословци у Вуково доба, рецимо, сматрали „да никако не приличе језику ученог света“.

Огроман број таквих, нарочито интернационално раширених речи, преузетих (или преобликованих) из латинског, грчког или других језика, одавно је укоренен у нашем језику, функционишу нормално и не представљају никакву опасност по језички идентитет и интегритет. Уосталом, и кад бисмо хтели, тешко да бисмо могли наћи домаће замене за речи које смо на почетку навели, дакле за такве као што су *финансије*, *генералиштаб*, *децембар*, *ојтимизам*, *капедра*, *романтизам*, *докторат*, *комеморација*, *политика*, *космос*, *пројект*, *култура*, *програма*, *план(ирање)*, *материјал(изам)*, *стабилност*, *тајисон*, *музеј* итд.

Закључак (2): У језику функционише велики број интернационализама, таквих за које нема адекватне или добре „замене домаћим речима, те се морају сматрати нормалним“ лексемама и нашег језика.

(3) Речи као: *контакт*, *персонал*, *конфузан*, *идејничан*, *инвестирају*, *библиотека*, *литература*

¹ Ту скоро новинске агенције су објавиле вест да су власти у Ирану чак законом забраниле употребу свих страних речи, чак и таквих као *комјутер*, *радо*, *ћелевизор* и др.

Да ли је језик угрожен страним речима

ра, ургентан, армија, пацијент и сл. могу се, истина, „заменити” нашим речима, као: *додир, особље, смушен, једнак, уложити, књижица, књижевност, хиџан, војска, болесник*. Већ и на основу језичког осећања није, међутим, тешко разазнати да готово ниједна од домаћих замена нема исту семантичку и употребну вредност као страна реч: нпр. *додир, веза* се уместо *контакт* неће употребити, рецимо, у исказима као што су: ’дипломатски контакти’, ’прекинути су контакти између преговарача’ и сл; наше речи *смушен, смећен, збркан* једва да добро замењују реч *конфузан* у исказима: ’конфузно излагање’, ’конфузна ситуација’ и сл.; на исти начин синонимне речи *књижевност* и *лијература* нису међусобно замењиве, рецимо, уз одредбе – ’стручни’ или ’народни’; може се, наиме, рећи ’стручна литература’ и ’народна књижевност’, али не и ’народна литература’ ни ’стручна књижевност’, као што ни *пацијент* и *болесник* нису увек једнакозначни: ’пацијент’ не мора обавезно бити и ’болесник’ (болестан) итд.

Закључак (3): Домаћа се реч најчешће неком својом семантичком компонентом разликује од стране речи па отуда не може увек бити ваљани конкурент страном. Отуда, употреба (напоредна) и стране и домаће речи не само да не квари језик већ, напротив, доприноси прецизнијем значењском обележавању и стилистичком нијансирању језичког исказа.

(4) Многе стране речи, као: *хијерархија, мениџар, катедрала, екипа, агенција, дизајн, консултант, инспирација* и др. не могу, опет, бити замењене домаћом једночланом лексемом (једном речју), јер таквих синонима нема, па се њихов семантички потенцијал може надоместити једино синтагматском или описном конструкцијом; тако, на пример, страном речју *хијерархија* може да конкурише само описна дефиниција – ’степенаста систем рангирања по чину’; *мениџар* ’највиши службеник ресора државне управе’, одн. ’државни секретар’

(при чему ни реч ’секретар’ није домаћег порекла); *катедрала* није ’црква’ уопште већ – ’саборна, столна црква, обично поред седишта високог црквеног поглавара’; *екипа* је ’група спортиста или људи окупљених на истом послу’; *агенција* је или ’установа која води нечије послове’ (*јоморска агенција, дејективска агенција*) или ’установа за прикупљање и дистрибуцију информација’ (*новинска агенција, телеграфска агенција*) итд.

Закључак (4): Има страних речи за које у нашем нема лексичких парова, синонима (правих синонима) већ, евентуално, синтагматских или описних еквивалената.

(5) Проблем није само у томе што се уместо стране речи могу употребити само синтагме или описне дефиниције (што „замену” чини неподесном); већа је невоља у томе што од вишечланих лексичких склопова није могуће изводити творбене лексичке деривате. Узмемо ли, примера ради, реч *адвокат* (латинског порекла) у поређење са домаћом „заменом” *правни заступник* или *бранилац*, запазићемо да се од речи *адвокат* могу начинити многе изведенице, као: *адвокатисање, адвокатисање, адвокатић, адвокатица, адвокатихња, адвокатов, адвокатовање, адвокатовање, адвокатство, адвокатура* и сл., док од синтагме – ’правни заступник’, па ни од *бранилац* такво творбено гранање није могуће; осим тога значење речи ’бранилац’ знатно је суженије од значења ’адвокат’ (задатак адвоката није само да буде – бранилац, као што ни свако значење речи *бранилац* не може бити замењено са *адвокат*, нпр. ’браниоци Београда’ (војници који бране) свакако не би могли бити названи ’адвокати Београда’).

Закључак (5): Неједнаке могућности извођења лексичких, творбених деривата наше и стране речи често чине страну реч незамењивом или ненадокнадивом; она, дакле, у многим случајевима омогућава лексичко гранање и речничко бо-

гађење, а тиме и значајно проширење изражајних могућности језика.

(6) Не треба ни помињати познату ствар да у области струке, науке и културе (технике, медицине, архитектуре, уметности, спорта, заната итд.), где доминирају најразличитији специфични појмови и термини, употреба страних речи постаје неизоставна. У новије време, уочљив је снажан продор англицизама не само у наш језик него и у друге, па и такве као што су француски или немачки (који се одлучно бране од туђица). С друге стране, термини науке и струке путем школе, радија, телевизије лако прелазе и у свакодневни, колоквијални језички израз, а њима се придружују и многи други „обични” изрази, као *решакар, џеј-оф, драгстор, пресбиро, лонг-џеј, џинџонг, дискета, фајл* и безброј других, без којих је савремена комуникација немоћна.

На питање може ли се „измишљати” и нашим језиком што од тога надоместити већ смо рекли. Могућности нам нису увек наклоњене. Како домишљање те врсте изгледа најбоље показују настојања лингвиста (и политичара) у суседној Хрватској који, патећи од пуризма, стварају вештачке творевине на начин који се понекад граничи с хумором.

Закључак (6): Још је Вук рекао „опет је боље узети туђу ријеч него ли наопако нову градити” (из увода у Рјечник из 1818). То, дакако, не значи да ми немамо могућности да градимо своје нове речи. Напротив, њих налазимо свуда, у великом броју, нарочито у делима наших добрих савремених писаца и људи од пера. Оне се стварају спорадично или смишљено, али увек у духу нашег језика и језичког система – тамо где је то могуће. А могућности има за мајсторе речи, а где их нема не треба то „наопако” и на силу чинити. Али ни оне стране некритички осуђивати.